

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті обґрунтовуються особливості здійснення економічної політики розвитку підприємництва в умовах інтеграційних процесів. Детально проаналізовано розвиток підприємництва в Україні за останні роки і сучасний стан підприємництва в Україні. Визначено фактори, які негативно впливають на його розвиток, та запропоновано шляхи подолання цих факторів. Запропоновано альтернативи збільшення могутності цього сектору як одного з перспективних важелів ринкової економіки.

Ключові слова: підприємництво, пріоритети, розвиток, малий, середній та великий бізнес.

T. P. SMELYANSKA, I. R. MATSUK
Khmelnytskyi National University

CURRENT TRENDS AND FUTURE BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF INTEGRATION

In the article grounded the features of economic policy, in the context of integration processes. The development of business in Ukraine over the last year and the current condition of business in Ukraine are detail analysed. The factors that negatively affecting on development, and the ways to overcome these factors are determined. The alternatives of increasing the power of this sector, that is one of the most promising tools of the market economy are proposed.

Keywords: business priorities, development, small, medium and large business.

Постановка проблеми. Підприємництво – рушійна сила економічного розвитку суспільства. У підприємців є не тільки чудові ідеї, але й прагнення їх реалізувати. Їх інноваційний підхід і працьовитість сприяють позитивним змінам у соціальній сфері – появі нових продуктів на ринку, створенню додаткових робочих місць, підвищенню рівня добробуту людей.

Різні аспекти розвитку підприємництва в Україні досліджувалися та представлені у працях як закордонних, так і вітчизняних науковців: В. Виговської, З. Варналія, Г. П'ятницької, М. Харченко, Л. Лебедевої, Ю. Долгорукова тощо.

Мета статті – проаналізувати розвиток підприємництва в Україні, визначити його недоліки та знайти шляхи подолання цих недоліків.

Результати дослідження. Підприємництво відіграє особливу роль у національному господарстві будь-якої країни, прискорюючи рух економіки шляхом підвищення ефективності та постійного оновлення. Нагромаджений досвід усіх індустріально розвинутих країн з ринковою економікою незаперечно підтверджує, що підприємництво — необхідна умова досягнення економічного зростання.

В Україні протягом останніх 20 років спостерігається процес формування ринкових відносин, у яких підприємництво відіграє основну роль.

Суттєвим моментом при визначенні ролі підприємництва є масштаби діяльності. В цьому розумінні підприємництво охоплює малий, середній і великий бізнес, що формує особливе середовище, яке функціонує для одержання прибутку і структурно перетворює економічну систему відповідної держави або її окремої території. Основні функції малого, середнього і великого підприємництва в загальних рисах співпадають, проте є і певні відміни. Суб'єкти малого підприємництва кількісно переважають в усіх розвинених країнах світу. Малий бізнес швидше реагує на зміни кон'юнктури ринку, забезпечує насиченість його товарами і різноманітними послугами, працює в основному на масового споживача, сприяє послабленню монополізму, є носієм інновацій. Усі ці властивості малого бізнесу свідчать, що його розвиток – це могутній чинник реформування вітчизняної економіки, подолання кризи та забезпечення передумов для економічного зростання. Однак, малий бізнес в силу обмеженості масштабів діяльності, відносно невеликих ринків ресурсів та збуту, а також інших специфічних особливостей направлений в основному на задоволення місцевих потреб у товарах і послугах і, отже, має переважно регіональну направленість. Малі фірми дозволяють створити різноманітну економічну базу розвитку регіону, дають значну кількість нових робочих місць, створюють умови для задоволення потреб населення, в певній мірі знижують наслідки соціальних потрясінь, зв'язаних з економічною перебудовою суспільства. З іншого боку, малі фірми вимагають багато менше капіталу для їхнього запуску, вони охоче здійснюють ризикові заходи з метою одержання більших доходів. Сектор малого і середнього бізнесу потребує ефективної державної підтримки як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Середні підприємства здійснюють виробництво невеликої, але стійкої номенклатури виробів з малою капіталомісткістю та незначними витратами у значних обсягах. Вони, як правило, здатні швидко пристосовуватись до регіональних ринків, краще використовувати місцеві виробничі ресурси (трудові і

сировинні) та забезпечувати насичення ринку регіону необхідними товарами та послугами. Порівняно з великим бізнесом середнє підприємництво більш тісно пов'язане з національними інтересами, значною мірою залежить від внутрішньої економічної кон'юнктури і тому зацікавлене у захисті з боку держави на внутрішньому ринку.

Великий бізнес, як правило, здійснює виробництво масової продукції стабільного асортименту, що значно зменшує собівартість продукції і підвищує її конкурентоспроможність. З метою самозбереження та розвитку він має потяг до консолідації, поглинаючи або контролюючи більш дрібних партнерів, з одного боку, та об'єднуючись у міжнародні структури, частково втрачаючи самостійність та допускаючи іноземних підприємців на внутрішній ринок країни – з іншого. Великі підприємства створюють сприятливі умови для розробки науково-технічних проектів з метою швидкого впровадження новітніх досягнень науки і техніки і виготовлення найновішої високоякісної продукції наукоємних галузей – електронних виробів, персональних комп'ютерів тощо. Завдяки ефекту економії на масштабах виробництва великий бізнес забезпечує більш результативну діяльність, стійкість розвитку. Крім того, привабливими рисами великого і середнього бізнесу є кваліфікований менеджмент, диверсифікація виробництва, ефективний механізм внутрігалузевого, міжгалузевого і внутрішньофірмового переливу капіталу. Водночас великі підприємства часто занадто консервативні і неспроможні оперативно реагувати на кон'юнктуру ринку щодо моделей і дизайну продукції підприємництва [4].

За підсумками рейтингу Світового банку «Doing Business-2014» (Рейтинг умов ведення бізнесу) Україна піднялася на 28 позицій порівняно з минулорічним рейтингом та посіла 112-е місце.

Світовий банк відзначив проведення реформ в Україні за вісьмома напрямками з десяти, які досліджує Рейтинг умов ведення бізнесу. Більше того, Україна очолила список з десяти держав, що досягли найбільшого прогресу у покращенні умов для ведення бізнесу. Найбільшого прогресу Україна досягла за такими критеріями як отримання дозволів у будівництві – 41 сходинок проти 186 у Рейтингу – 2013, реєстрація власності – 97 проти 158, доступ до кредитування – 13 проти 24 [5].

Категорії	Doing Business-2013	Doing Business-2014	
		Відхилення від попереднього року	
Місце рейтингу	140		112
Реєстрація підприємств	50	+3	47
Отримання дозволів на будівництво	186	+145	41
Підключення до електропостачання	170	-2	172
Реєстрація власності	158	+61	97
Кредитування	24	+11	13
Захист інвесторів	127	-1	128
Оподаткування	168	+4	164
Міжнародна торгівля	148	=	148
Ефективність судової системи при вирішенні комерційних спорів	45	=	45
Вирішення неплатоспроможності (ліквідація підприємств)	157	-5	162

Україну визнано країною, що досягла найкращих результатів щодо покращення регуляторного середовища серед усіх країн світу у 2013–2014 роках.

У 2014 році Українським фондом підтримки підприємництва видано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн грн, з них 20 мікрокредитів – фізичним особам-підприємцям на загальну суму 4,9 млн грн, 17 – юридичним особам на загальну суму 4,1 млн грн. Основні напрями, на які видаються мікрокредити: виробництво продовольчих товарів, сільськогосподарської та промислової продукції, переробка і збут виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництво і реконструкція виробничих приміщень.

Реалізація бізнес-планів суб'єктів малого підприємництва, що отримали фінансову державну підтримку у вигляді мікрокредитів, дозволить створити близько 170 нових робочих місць та зберегти робочі місця у кількості 125 одиниць, збільшити обсяги реалізації продукції (послуг).

Близько 65 % від загального показника у підйомі країни в Рейтингу умов ведення бізнесу зробила будівельна галузь. 01.2013 частка малих підприємств становила 94,3 %, середніх – 5,5 % та великих – 0,2 % (рисунком 2). Протягом 2010 – 2012 років ці показники не зазнали змін [6].

Розвиток малого і середнього підприємництва, як важливий сегмент сприяння насиченості ринку товарами та послугами, створення нових робочих місць і зменшення безробіття, є одним з основних напрямів роботи влади у процесі модернізації вітчизняної економіки.

Мале і середнє підприємництво є основою конкурентних економік економічно розвинених держав світу та одним із головних факторів формування середнього класу, сталого економічного зростання, підвищення рівня суспільного добробуту та покращення життя громадян. В Україні частка малих і середніх підприємств у загальній їх кількості становить відповідно 94,3 відсотка та 5,5 відсотка, що в цілому

відповідає рівню розвинутих країн світу. Тобто за кількісними показниками Україна поступово наближається до світового рівня. Однак наша держава значно відстає за якісними показниками розвитку малого і середнього підприємництва: за розмірами внеску малого і середнього підприємництва у забезпечення зайнятості населення та у формування валового внутрішнього продукту. В Україні в малому і середньому підприємстві в 2014 році було зайнято 5,2 млн. осіб, що становить 25 відсотків економічно активного населення працездатного віку. В той же час, у країнах Європейського Союзу такий показник складає понад 50 відсотків, а в Японії – близько 80 відсотків. У країнах Європейського Союзу малі і середні підприємства створюють 50–70 відсотків внутрішнього валового продукту. Тоді як в Україні такий показник майже в чотири рази нижчий.

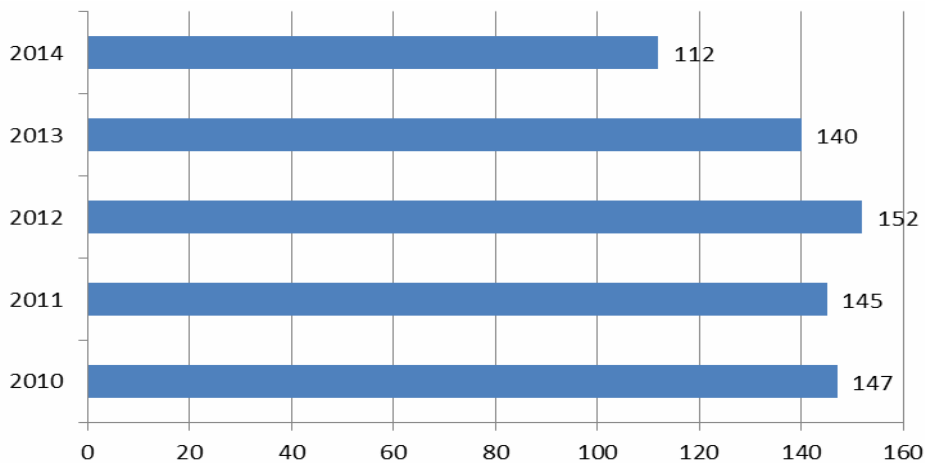

Рис. 1. Динаміка змін позиції України у Рейтингу умов ведення бізнесу за 2010–2014 роки

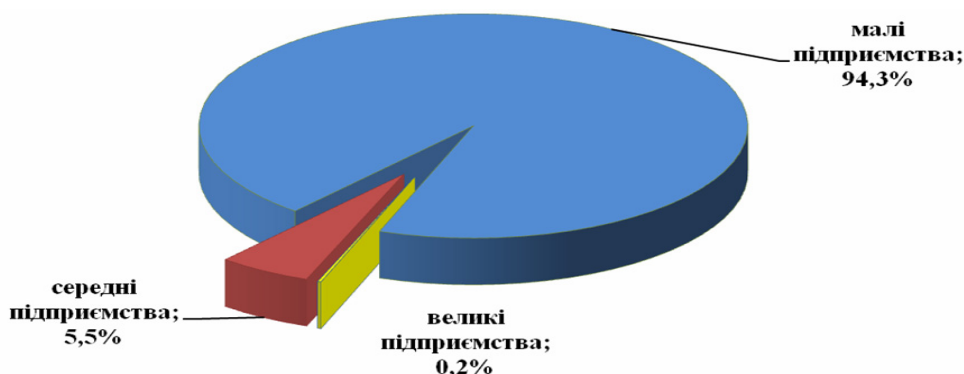

Рис. 2. Кількість підприємств за їх розмірами у відсотках до загальної кількості підприємств станом на 01.01.2014

Значне погіршення в Україні відбулося й у сфері забезпечення економічних свобод. У міжнародному Індексі економічної свободи за 2013 рік, опублікованому фондом Heritage Foundation, Україна опустилася на 161 місце із 177-и країн, посівши останні світові позиції в групі деспотичних країн. Як вважають автори рейтингу, головними проблемами України у зазначеній сфері є корупція, низький рівень функціонування законів та захисту прав власності.

В умовах фінансово-економічної кризи в Україні значно погіршилося підприємницьке середовище. Відзначалися тенденції зниження багатьох показників розвитку бізнесу та подальшої його концентрації в провідних регіонах країни. Негативними стали впливи таких змін на зайнятість та соціальний захист населення. На державному рівні були прийняті заходи з державної підтримки підприємницької діяльності. Проте, виявилось, що вони здебільшого мали нормативний характер і не були в достатній мірі підкріплені ресурсним забезпеченням. Тому їх прийняття і не призвело до суттєвого поліпшення ситуації.

Найбільші обсяги фінансування на виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва були в обласних бюджетах 2014 року м. Київ – 30,0 млн грн, Одеської області – 3,85 млн грн, Чернігівської області – 2,45 млн грн, Сумської області – 2,3 млн грн, Кіровоградської та Івано-Франківської областей – по 1,5 млн грн.

Найменші обсяги фінансування регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва було затверджено у Дніпропетровській області – 84,4 тис. грн, м. Севастополь – 115,0 тис. грн, Херсонській області – 150,0 тис. грн та Рівненській області – 160,0 тис. грн.

У деяких областях на фінансування регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього

підприємництва протягом 2013-2014 років так і не були затверджені відповідні обсяги коштів на реалізацію передбачених заходів (Київська, Луганська, Полтавська, Тернопільська області).

У м. Київ на виконання заходів регіональної програми підтримки розвитку малого і середнього підприємництва у 2014 році було фактично було використано – 0,17 % від запланованого обсягу. У Сумській області фактично було використано – 25,0 %. У Дніпропетровській, Закарпатській, Київській та Тернопільській областях фінансування взагалі не здійснено.

Накопичилися проблеми, пов'язані з проведенням регуляторної політики. Більш рельєфно виявилися недоліки реєстраційної діяльності. Загострилися питання функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності. Не в повній мірі відповідає вимогам розвитку бізнесу, адекватного інтересам не тільки підприємців, а і держави в цілому також чинний перелік видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Чимало складних проблем накопичилося в системі оподаткування діяльності підприємництва. Потребує реформування державний нагляд у сфері господарської діяльності.

Розвиток підприємництва стримується використанням обтяжливих регуляторних процедур (складністю адміністрування податків, отримання дозволів, технічного регулювання сертифікації та стандартизації, перевірок органів державного нагляду). Тому важливими є питання удосконалення правової та організаційної бази, спрямованої на створення більш сприятливих умов для функціонування соціально-орієнтованого, налаштованого на роботу в умовах конкурентного середовища бізнесу.

Висновки. Отже, формування ринкової структури національної економіки передбачає оптимальне поєднання малого, середнього і великого бізнесу. Загалом вони краще задовольняють різнобічні потреби суспільства, більш оперативно реагують на кон'юнктуру ринку та на досягнення науково-технічного прогресу, забезпечують передумови для економічного зростання.

Підприємництво є одним із важливих чинників соціально-економічного прогресу і тому суспільство зацікавлене у створенні необхідних передумов для його розвитку.

Література

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/69812>.
2. Офіційний сайт Державного комітату статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Закон про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/>
4. Гой І.В. Підприємництво : навч. посібник / І.В. Гой, Т.П. Смелянська. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с.
5. Щодо пріоритетних завдань удосконалення політики розвитку малого підприємництва в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>
6. Діяльність малих підприємств у 2014 році. – К. : Держкомстат України, 2015. – 182 с.
7. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М. Кужель, О. В. Лібанова та ін. – К. : Держкомпідприємництво, 2010.

Надійшла 10.09.2015; рецензент: д. е. н.